X. Greşelile de traducere

Acestea constituie o categorie de situaţii care reflectă unele dintre modalităţile în care, prin intermediul traducătorului, limbile şi culturile în contact interacţionează. Fie că greşeala se află în textul-sursă, fie că este produsă de traducător, ea furnizează felurite informaţii legate de interacţiunea complexă mai sus menţionată, legînd uneori textul-sursă de textul-ţintă.

X.1. Greşelile datorate confuziei formelor au ca punct de plecare confuzii pe baze formale care, în mod inerent, au consecinţe în plan semantic. Majoritatea acestor carenţe provine, în principal, din neconsultarea (cu consecvenţă) a altor versiuni sau se datorează unor cunoştinţe de limbă aflate sub nivelul celor cerute pentru o asemenea întreprindere.

X.1.1. Prin: „Ce cum *înşelatu-vă* voi a ispiti Duhulu Domnului?” (CB, FA 5, 9), se face o confuzie, după cum o atestă şi celelate versiuni româneşti: „Ce cum *vă grăit* a ispiti Duhul Domnului?” (CP), „Ce e de *v-aţi tocmit* între voi” (NTB), „Pentru ce *s-au tocmit* între voi” (BB), dar şi textele latin şi grecesc: „Quid est quod convenit vobis tentare”, respectiv: τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι... . Confuzia din CB se referă la două verbe, şi anume: vsl. **сльгасисе** din text este tratat ca o formă a verbului **сълъгати** ‘mentiri’ şi nu a verbului **сълагати** ‘componere’, cum este, de fapt[313].

X.1.2. În acelaşi mod se întîmplă şi în situaţiile de sub FA 13, 27 şi FA 21, 4. În prima dintre acestea, *nu-l înţeleaseră* din CB, faţă de: *nu-l cunoscură* (CP), rezultă de pe urma unei confuzii prin intermediul formei **неразꙋмѣвше** ‘ignorare’, a vsl. **разꙋмѣвати** ‘intelligere’ cu vsl. **разꙋмѣти** ‘cognoscere’. În NTB şi BB se utilizează verbul *a cunoaşte*

---

[313] Acelaşi tip de confuzie apare şi în CP: *delucreaze-mi* (FA 13,2), faţă de *despărţiţi-mi* (CB), *aleageţi* (NTB), *osebiţi* (BB), unde imperativul **дѣлитеми**, care aparţine vb. **дѣлити** ‘μερίζειν, dividere’ a fost considerat ca aparţinînd vb. **дѣлати** ‘εργάξεσθαι, πράττειν, laborare’.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

precedat de negaţie. În cealaltă situaţie, vsl. **и изwбрѣтше ѡ҃ченіки** ‘inventis autem discipulis’ (FA 21, 4), este redat în CB prin: „şi dintru aflăm ucenici”[314]. Cauza pare a sta în confuzia verbului **изобрѣсти** ‘invenire’ cu o construcţie **из** ‘ex’ + **обрѣсти** ‘invenire’[315].

X.1.3. Asemănător se desfăşoară lucrurile în FA 19, 36, unde fragmentul evidenţiat din: „oportet vos sedatos esse et *nihil temere agere*” este redat după cum urmează: „nemică spre sărire se nu faceţi” (CV), „nemică nu sărireţi a face” (CP), „nimică spre spunere a face” (CB). Traducerea gr. μηδὲν προπετὲς πράσσειν este corectă în textul slavon: **ничтоже наскаканіе творити**. traducerea din CV este acceptabilă, cea din CP ar putea fi considerată aproximativ corectă, socotind că redă printr-o imagine concretă ideea de acţiune precipitată. Traducerea din CB este total deplasată şi se datorează unei greşeli de copiere a textului slavon, în care, în loc de **наскаканиє** ‘ἐπιπηδᾶν, insilire’ apare **наскаꙁаниє**.

X.1.4. O confuzie care ar oferi indicii şi asupra felului în care era lecţionat textul se înregistrează în CB (FA 21, 23) „rugăciune aibîndu *usebi*”, „rrugăciuri au *de sinre*” (CV), „rugăciuni au *de sine*” (CP). Lectura neatentă aparţine celui care a scris CB, şi care nu a observat limita dintre textul slavon şi cel românesc, o succesiune precum **wсебѣ** fiind considerată un verb românesc şi nu un pronume slav precedat de prepoziţie. Că este vorba despre o neînţelegere a celui care a scris textul o arată şi implicarea conştientă confirmată prin modificarea fonetică de la iniţială, prin care forma este adusă la cerinţele normei traducătorului sau revizorului.

X.1.5. Variantele din CB şi CV: „abia *aleasemu* marginea” (FA 27, 8), doar aparent concordante cu NTB şi BB: „şi abia trecînd pe lîngă ea”,

[314] În celelalte texte comparate, cu toate diferenţele care apar, segmentul este redat corect: „Şi aflămu acie ucenici” (CV), „Şi aflăm ucinici” (CP), „Şi aflînd ucenicii” (NTB), „Şi aflînd ucenici” (BB).

[315] Tot o analiză inutilă şi incorectă stă şi la baza greşelii din CP: *afară ziseră* (*Iuda*, 4) - pentru care CB prezintă: *vîrriră-se* -, şi unde se analizează vsl. **вънрѣше**, în **вънъ** ‘foras’ + **рѣшти**.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

respectiv: „şi abia abătîndu-ne de la ea”, par a se revendica de la o formă verbală a vsl. **избирати** ‘ἐκλέγειν, eligere’[316]. În mod cert, prin: „abia *înfrînse* la margine”, Coresi redă vsl. **избити**, care sugerează destul de îngust ceea ce apare în textul grecesc: μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν. Verbul grecesc se referea la o deplasare razantă, aproape prin fricţiune, ceea ce îndreptăţeşte opţiunea coresiană, cel puţin în raport cu cele din CB şi CV. Pe de altă parte, însă, felul în care este redată acţiunea în BB, ca o abatere, ar putea conduce la acceptarea soluţiei CB şi CV.

X.1.6. Sub FA 16, 16, în CB se găseşte: „duh *dumesticu*” faţă de „duh *pitliv*”, din CP. Textul slavon conţine: **питливи**, formă a adjectivului **питоньскъ** ‘spiritu divinatorio’, confundat în CB cu **питомикъ** ‘alumnus’. Este posibil ca în această sferă să fi intrat, la

[316] Rom. *a alege* (< lat. *allegere*) (pentru etimologie, valori şi atestări vezi PEW sv *aleg*, CDDE, DLR, DER, TRDW sv *alege*), alături de sensurile cu care, de obicei, apare în secolul al XX-lea, avea în limba română şi sensul ‘separare’, care apare la comparaţia dintre: „Fu amu pîră ca *să împarţă-se* de sineş” (CB, FA 15, 39), „Fură amu în pîră ca ***să se aleagă*** ei a dinşi ei” (CP), Acest sens apare astăzi, mai rar şi regional sau în expresii (forme care, în sine, reprezintă elemente conservatoare), precum „a alege grîul de neghină”. Trecerile între sensul ‘separare’ şi ‘alegere’ şi fixarea uzului pe acest sens au fost înlesnite şi de întrebuinţarea verbului şi a substantivului în contexte precum: „*aleaseră* bărbaţi” (CB, CP, FA 15, 22), „e Pavel *alease* Sila” (CB, CP, FA 15, 40), „Au nu Dumnezeu *alease* mişeii lumiei bogaţiloru întru credinţă” (CB, CP, *Iac.* 2, 5), unde ‘separarea’ de ceilalţi se face în vederea unui scop, a extragerii celui separat, din rîndul mulţimii din care a fost ales. Avînd în vedere cele de mai sus, traducerea comună CB şi CV nu poate fi respinsă categoric: fie, pe fondul unei flagrante neînţelegeri a repectivului segment de text, traducătorul a nimerit un termen care nu este complet nepotrivit cu contextul, fie traducătorul a interpretat alegînd o altă direcţie formală sau de sens, dar care nu este perfect conformă cu ceea ce era de tradus.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

nivelul sugestiei, vsl. **питѧти** ‘alere, educare’, **питва** ‘δοκή, convivium’[317].

X.1.7. Este dificil de arătat dacă este vorba despre o greşeală de traducere datorată confuziei formelor şi amplificată de lipsa unei părţi a textului sau despre pătrunderea unui sens mai vechi, din slavonă în română, în segmentul care apare la sfîrşitul versetului din *1P* 3, 1: „cu viaţa fără-cuvintelor *prădatu* fi-va” (CB), „ci viaţa, fără cuvîntu, *vînratu* la credinţă fi-va” (CV), „fără cuvînt *prădat* fi-va” (CP) unde, este probabil ca, în loc de **плѣнити** ‘αἰχμαλωτίζειν, captivum abducere’[318], să se fi înţeles **плѣнъ** ‘προνομή, praeda’. Vsl. **придати**, însă, avea sensul ‘ἐπιτιθέναι, addere’, ceea ce a permis dezvoltarea nucleului de sens ‘a convinge printr-o formă de coerciţie întemeiată pe o acţiune paşnică dar constantă şi sigură ca rezultat’. Exemplul este relevant întrucît e greu se spus dacă e o opţiune validă sau una greşită, textul fiind tradus între limitele corectitudinii de sens. Termenul slavon aici utilizat a determinat hotărîtor cursul traducerii, prin întrebuinţarea corespondentului împrumutat sau moştenit, sensul pe care *a prăda* sau *a vîna* îl capătă astfel fiind ‘a fi copleşit’, ‘a fi supus unei acţiuni persuasive irezistibile’. Echivalarea din CV, este un indiciu important asupra acestei direcţii în care s-a mers cu înţelegerea textului biblic. Totuşi, metafora din *Epistolă* era în măsură să ridice probleme de înţelegere.

X.1.8. O parte a versetului 13 din *Epistola* lui Iuda apare redată, în CB, prin: „Undele *fricoase* ale mariei aspumîndu ale sale *răcori*”, în CP

[317] Textele NTB şi BB prezintă, unitar, „duh pitliv”, primul dintre acestea, utilizator al procedeului glosării, notînd pe margine: „Pitliv iaste porecla lui Apolo, carele era dumnezeul păgînilor, carele da răspunsu celora ce-l cerea, carele era şi într-această fetişoară”.

[318] Este o metaforă pentru a reda un sens mai delicat. Întregul verset, după Segond, este acesta: „Femmes, que chacune soit de même soumise à son mari, afin que, si quelques-uns n’obeissent point à la parole, ils soient gagnés sans parole *par la conduite de leur femme*”, din care ultima parte, marcată aici, nu apare în textul slavon şi nici în cele româneşti.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

prin: „Valurile *sfereape* aspumînd a sa *răceală*”. Textul slavon, care avea de redat gr. κύματα ἄγρια θαλάσσης ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, adică ‘fluctus feri maris despumantes suas confusiones’, conţine: **вълни свѣрѣпи морѣ вьспѣнѣѫ ѫ своѫ стꙋ́ди**. Trecînd peste deosebirea *unde* / *valuri*, se remarcă împrumutul *sfereape*, din CP, un posibil cultism, neasumat de alte texte, aşadar un hapax. NTB şi BB redau secvenţa după cum urmează: „Valurile măriei *groaznici*, aspumîndu-şi *necurăţiile* lor”, respectiv: „Valuri *sălbatece* ale mării, spumegînd ale lor *ruşini*”. Termenul corespunzător din CB s-ar putea datora unei greşeli, lesne de pus pe seama unui copist neatent: *fricoase* pentru *furioase*, vsl. **свѣрѣпъ** avînd sensurile ‘ἄγριος, ferus’, ‘saveus’, dar nu trebuie eliminată posibilitatea ca el să rezulte din confuzia cu un adverb, vsl. **свѣрѣпѣ** ‘ferociter’. Oricum, partea aceasta a versetului rămîne lipsită de un sens acceptabil. Ultimul termen al citatului, concordant în primele două versiuni, pe de o parte, şi în următoarele două, pe de altă parte, se arată greşit, în primul caz, la compararea cu versiunile străine. Consultarea unei versiuni, greceşti, latine, sau maghiare ar fi dus la evitarea confuziei. Astfel de confuzii apar şi sînt favorizate de faptul că termenul fals nu este total nepotrivit sintagmei în care intră sau chiar contextului[319]. Traducerea preotului şi cea a diaconului au fost generate de confuzia vsl. **стꙋ́дъ** ‘αἰσχύνη, pudor’

[319] Această categorie de accidente este foarte relevantă în ceea ce priveşte modul de a gîndi al traducătorilor şi revizorilor, în general. Conştiinţa existenţei posibilităţii de a rata vreun sens, precum şi cea a incongruenţelor semantice dintre limbi (doi termeni echivalenţi pot avea, în propriile limbi, datorită contextului şi a uzului, capacităţi diferite de a actualiza variatele sensuri pe care le poartă, sau de a genera, într-un context dat, un anumit sens) face, uneori, ca traducătorul şi revizorul să fie hiperatent şi excesiv de înclinat spre a găsi sensuri dincolo de cele evidente, şi care le par acestora doar aparente, ori de-a dreptul capcane ale traducerii. Comportamentul acesta (de natură să provoace victime) este mult estompat în cazul în care se urmează mai mult decît o sursă.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

dar şi ‘ἀναισχυντία, impudentia, confusio’ cu omonimul său, care avea sensul ‘frigus’.

X.1.9. Partea a doua a versetului 22, din FA 17, apare în textul slavon astfel: **мѫжіи атинеистии, повъсемꙋ ꙗко хъдожаиши в зр**, iar în cel grecesc: ἄνδρες ’Αθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ[320]. Textele româneşti ale secolului al XVI-lea redau segmentul astfel: „Bărbaţi atineeşti, pre tot ca mai *măestri* vă văzu” (CB), „Bărbaţii atineeşti, prespe tot ca *deşertaţi* vă văz” (CP), ceea ce diferă sensibil de traducerile secolului următor: „Bărbaţi atineani, preste toate văz pre voi mai cinstitori dumnezeilor” (NTB), respectiv: „Bărbaţi athinei, întru toate mai temători de Dumnezău pre voi văz” (BB)[321]. Dubla problemă a primelor două traduceri derivă din termenul slavon **хъдожаиши**, care trebuia să poarte valoarea ‘superstitiosus’. Nu mereu uzurile pe care le avea termenul în slavonă aduceau cu sine, pe deplin, sensul cerut de textul grecesc. Diferenţa dintre CB şi CP, deşi fundamentală, nu scoate nici una dintre versiuni de sub imperiul greşelii. În slavonă existau doi termeni, destul de asemănători: **хѫдожьнъ** ‘artificialis, ambidexter, superstitiosus, δεισιδαίμων’, şi **хѫдожавъ** ‘peritus’. Astfel că, în CB se traduce termenul corect, dar luînd de la acesta alt sens decît cel pentru care cuvîntul fusese utilizat în context, în vreme ce, în CP, se traduce un alt cuvînt decît cel de la care se revendică forma din text[322].

---

[320] „Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video” (*Vulg.*).

[321] Ca traduceri, ultimele două sînt, aşadar, valide; poate mai potrivit „întru toate” (BB), faţă de „preste toate” (NTB). Perechea *cinstitori* / *temători* este, şi ea, acceptabilă, primul termen fiind, probabil, mai cuprinzător, cel de-al doilea fiind îngust supus textului grecesc.

[322] Este de notat că, transcriind textul slavon, copistul CB înlocuieşte **ѫ** cu **ъ**, operînd o echivalare pe baza aceleia dintre sunetele reprezentate de cele două semne în contemporaneitatea sa. De altfel, la acest nivel se petrec multe asemenea „echivalări”, unele dintre acestea fiind surse pentru noi confuzii, toate la un loc reflectînd nivelul de pregătire al scriptorilor.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

X.1.10. La unele greşeli pot participa mai mulţi traducători. Contextul „Atinii toţi ceia ce venia striinii, nece întru ceva aimintre şi *deşerta-se alegîndu* a grăi ceva sau se auză noita” (CB, FA 17, 21)[323] reprezintă, prin cele două elemente subliniate, un caz de înţelegere (sau de redare) aproximativă. Alegerea celor două elemente subliniate, care au a traduce vsl. **пражнѣахѫсе развѣ**, poate evidenţia efortul traducătorului de a reda nişte sensuri urmînd sursa îndeaproape. Traducătorul român a ajuns în această situaţie deoarece s-a făcut o confuzie de sens la traducerea din greacă în slavonă. Ceea ce era de tradus era următorul conţinut: ‘Athenienses autem omnes et advenae hospites ad nihil aliud *vacabant* nisi aut dicere aut audire aliquid novi’. Termenul subliniat este redat în versiunea grecească prin ηὐκαίρουν. (Mai trebuie spus că *aliquid novi* este redat în aceeaşi versiune prin τι καινότερον.) În situaţia dată, traducătorul va reda gr. εὐκαιρέω ‘avoir du temps, du loisir, avoir le temps du’ prin vsl. **праздьнити** ‘κενούν, evacuare’, verb a cărui rădăcină conţine **праздьнъ** (adj.) ‘vacuus’; (subst.) ‘otium’. Soluţia nu lasă traducătorului român o cale de opţiune[324]. În limba română, însă, vsl. **развѣ** ‘praeter’ a fost confundat cu o formă a verbului **развести** ‘separare’, confuzie care aparţine traducătorului român.

X.1.11. O greşeală cu rădăcini adînci, de care versiunile care nu fac apel la textul ebraic al *Vechiului Testament* nu pot scăpa, apare sub FA 2, 24. Acest verset cuprinde „Ce-l Dumnezeu-l învise, dezlegă-lu din *durerea morţii* lui” (CB), „Ce elu-l Dumnezeu învis[e] şi dezlegă *boala cu moartea* lui” şi redă **егоже б҃ь въскрѣси раздрѣшь болѣзн съ мьрт его**. Dincolo de diferenţele care apar între traducerile româneşti,

[323] Traducerea din CP este identică, din punctul de vedere al termenilor utilizaţi, cu cea din CB.

[324] Traducerile secolului următor, avînd alte repere, vor prezenta în acest loc: „Că atineanii toţi şi nemearnicii şi streinii nu era cuprinşi într-altă nemică, fără numai să zică şi să auză ceva de nou” (NTB), „Iată athineii toţi, şi streinii ceia ce veniia, la nemică alta îşi pierdea vreamea, fără numai a zice cîte ceva şi a auzi mai nou” (BB).

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

la nivelul primului termen al elementelor evidenţiate, datorate faptului că vsl. **болѣзнь** avea atît sensul ‘dolor’, cît şi ‘morbus’, este de evidenţiat că traducerea slavonă urmează gr. τὰς ὠδῖας τοῦ θανάτου ‘dolentibus mortis’. Abaterea pleacă de la versiunea grecească, unde s-a utilizat ὠδίς care avea sensul ‘douleur de l’enfantement’. În LIDDELL & SCOTT (sv) se face referire la acest verset şi se arată că traducerea din greacă se datorează confuziei dintre ebr. *hēbel* ‘pang’ şi *hĕbel* ‘cord’, petrecută, foarte probabil, la traducerea ***Psalmilor***, şi anume 18, 6 şi 116, 3, unde apare ὠ δῖνες θανάτου ᾅδου ‘the bonds of death’[325]. Este posibil ca perpetuarea greşelii în ediţii de prestigiu, chiar cele care au verificat textul ebraic, să fi fost facilitată de valoarea ‘a elibera, a absolvi’, cu care s-a încărcat în mentalul, de asemenea în teologia creştină, termenul ***a dezlega***.

X.1.12. Fragmentul de sub FA 25, 16: „*locu de răspunsu* priimi-va” (CB), în CP: „*loc de răspuns* să priimească”, redînd **мѣсто отвѣта**, are nevoie de o discuţie în context. Versiunile secolului al XVI-lea redau conţinutul din: „non est consuetudo Romanis donare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, praesentes habeat accusatores locumque defendendi se ab accusatione accipiat” după cum urmează: „nu leagea rimleanilor să dea carevare om spre piiardere ainte pînă e neclevetitu naintea feaţeei vedea-ş-va vadnicii locu de răspunsu priimi-va de greşală la judeţu” (CB), „nu iaste năravu rimleanilor să dea cineva om spre perire ainte pînă clevetnicii înainte faţă să se vază de ce clevetesc loc de răspuns să priimească greşală spre judeţ” (CP). Cum se observă

[325] În N.T. engl. apare „the pangs of death”, cu specificaţia „Some witnesses read *of Hades*”. Este interesant faptul că B. Jer. traduce prin „les lacets de la mort” (Ps. 116, 3), iar în Ps. 18, 6 se vorbeşte despre „les filets de Shéol” şi despre „les pièges de la mort”, în vreme ce, în FA 2, 24 apare „des affres de l’Hadès”. Mai atentă este traducerea din Segond „les liens de la mort”, în vreme ce B.germ. prezintă „die Schmerzen des Todes”. B.Orth. (1968) conţine: „Pe care Dumnezeu l-a înviat, dezlegînd durerile morţii”, iar B.Orth. (2001) nu scapă, nici ea, de această sintagmă, greşeală greu de îndreptat datorită diferitelor forţe inerţiale.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

din versiunea latină, „locum defendendi”, în versiunea grecească τόπον τε ἀπολογίας este o formă de exprimare pentru ‘prilej; putinţa, posibilitatea de apărare’. La această traducere şi, probabil, interpretare (dacă nu cumva acesta a rămas pentru traducător şi pentru cititor un loc obscur), contribuie din plin compusul din textul slavon, care este un calc. Din punct de vedere formal, calcul este corect, dar la nivel semantic îmbinarea nu reuşeşte să închege sensul de care era nevoie. Din acest exemplu, se observă că, precum în ***Epistole***[326], anumite fragmente din ***Fapte***, devin mai dificil de tradus datorită lipsei de exerciţiu a limbii în această direcţie. Este greu de spus dacă cel care a tradus din limba greacă nu a înţeles acest fragment[327]. Este cert, însă, că soluţia din textul slavon, în contextul în care acesta nu a putut fi înţeles, a generat greşeala din textul românesc, traducătorul român neavînd posibilităţi de opţiune. Calcul lexical de expresie, împreună cu sensul care a derivat de aici nu a putut reprezenta în limba română o structură dotată cu semnificaţiile pe care textul biblic le conţine în acest loc.

> Fragmentul de mai sus ar putea fi considerat ca ţinînd de stilul juridic, un stil în care latina şi greaca erau extrem de exersate. Lipsa, atît în română, cît şi în slavonă, a altei legislaţii decît cea de obşte, întemeiată pe coduri primitive şi nescrise, a putut perpetua starea de nedezvoltare a

[326] Probabil că acolo este mai evident, datorită abundenţei situaţiilor în care neînţelegerea textului conduce la traduceri din cele mai aberante. Spre deosebire de textele cu caracter de povestire a unor evenimente, *Epistolele* deţin un caracter cvasi-legislativ, vehiculînd numeroase concepte abstracte şi care utilizează, ca mijloc plastic, parabole ce folosesc uneori un limbaj mai complex.

[327] Traducerile secolului al XVII-lea nu lămuresc această chestiune deoarece autorii NTB traduc corect: „Cărora am răspunsu că nu iaste obiceaiul rimleanilor să dea pre vrun om la pierzare, pînă nu va avea mainte cel pîrît pîrîşii lui de faţă, pînă nu vor da şi lui loc să se îndereapte de vină”, în vreme ce autorii BB, obedienţi faţă de textul grecesc, nu oferă certitudini: „Cătră carii am răspuns că nu iaste obiceaiu la rimleani să dăruiască pe vrun om la perire, pînă nu va avea cel ce să pîraşte de faţă pre pîrîş, şi loc de răspuns va lua pentru vină”.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

unui limbaj lipsit de exerciţiu în construirea şi denumirea conceptelor abstracte (mai ales descrieri de procese efectuate de inculpat şi de justiţie), constituite în raţionamente coerent structurate sub forma unor legi. Consecinţa directă a fost vulnerabilitatea limbii în general la structuri care descriu abstracţii[328]. Şansa slavonei a fost dată de traducerea din limba greacă, adică dintr-o limbă matură, care a stimulat crearea structurilor necesare dezvoltării limbi de cultură.

X.2. Greşeli datorate confuziei sensurilor aceluiaşi cuvînt.

X.2.1. Un caz relevant apare sub FA 1, 21 unde, atît în CB, cît şi în CP, se traduc două din cele trei sensuri ale vsl. **лѣто**, fără ca vreuna dintre versiuni să opteze pentru al treilea, cel corect în cazul respectiv. Sintagma evidenţiată din: „Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum congregati erant *in omni tempore* (...)" (*Vulgata*) apare în textul slavon astfel: **бъ бысѣкѡ лѣто**, ceea ce reda gr.: ἐν παντὶ χρόνως. Vsl. **лѣто** avea sensurile 'θέρος, aestas', cel tradus în CB, 'ἐνιαντος, annus', cel tradus în CP, dar şi χρόνως, tempus', cel valabil în acest context şi care apare în NTB şi BB, unde se traduce aici prin *vreamea*.

X.2.2. O traducere ce poate servi drept model pentru a urmări felul în care se desfăşoară procesul echivalării sensurilor, sugerînd transformările cărora le este supusă o limbă în devenirea ei ca limbă literară, apare sub *Gal*. 4, 4: „E cîndu veni sfîrşitul anului" (AI), faţă de „Iar deaca se împlu vreamea", din CP[329]. Traducerea are la bază utilizarea, în textul slavon, a unui cuvînt polisemantic, vsl. **лѣто**, care avea sensurile 'aestas, annus' şi 'tempus'. Acesta din urmă era sensul propriu contextului, precum o atestă şi textul grecesc: gr. τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. În alt, loc (*Gal*. 4, 1) exagerînd puţin, Coresi insistă în

[328] Cf. şi „*fără tot răspunsul*, amu, fiindu aceaste" (FA 19, 36), în CP „*fără tot*, amu, *răspunsul*" redînd **бєз бъсѣкѡго wтвѣта**, adică „his contradici non possit".

[329] NTB şi BB utilizează aici termenul *vreame*.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

aceeaşi direcţie şi traduce **вънєлико л҃ѣ** prin „atîta de mult”, pentru ‘cîtă vreme, atît timp cît’[330].

X.2.3. Asemănătoare este situaţia sub *2P* 3, 14 unde, prin „se aflămu-ne întru *lume*” atît CB, cît şi CP, încearcă redarea vsl. **миръ** ‘εἰρήνε, pax’, confundat, însă, cu omonimul său, care avea sensul ‘κόσμος, mundus’. Aceeaşi confuzie a sensurilor unui termen se înregistrează şi în *1Cor*. 7, 15. Tot aici se încadrează şi traducerea din *Iuda*, 6: „a sa viaţă” (CP), care are la bază confuzia vsl. (**своє**) **жилиште**, cu **житиє**, corect tradus în CB: „a sa lăcuită”, NTB: „locul său”, şi BB: „al lor lăcaş”.

X.2.4. În *Iac*. 3, 5 se întîlneşte *lucrure* (CB, CV), respectiv *fire* (CP) încercînd să se redea vsl. **вєшть** ‘πρᾶγμα, res; φύσις, natura’. Aici, însă, era de redat gr. ὕλην ‘bois, forêt’ (în textul latin *silva*), cum se procedează în NTB: *pădure*. Întrucît termenul din versiunea slavonă avea şi sensul ‘matériaux de construction, résidu matériel, partie substantielle’, traducătorul slav, complicînd lucrurile, a considerat că acesta ar fi sensul de tradus, cale pe care se merge în BB: *materie*.

X.2.5. „Umbra mărturiei” (CB, CP, FA 7, 44) are a reda vsl. **сѣньсвѣніа**, caz în care se produce o traducere greşită prin lăsarea deoparte a primului sens al vsl. **сѣнь** ‘῾Η σκηνή, tabernaculum, tentorium’ şi întrebuinţarea celui de-al doilea, ‘umbra’. Deşi echivalarea aceasta nu este singulară în vechile texte româneşti, textele secolului următor, NTB şi BB, vor prezenta sintagma „cortul mărturiei”. Două versete mai jos, atît CB, cît şi CP prezintă termenul *mutare*, în „*mutarea* Zeului” (CB, FA 7, 46), „*mutare* Dumnezeului” (CP), redînd substantivul vsl. **селєніе** ‘habitatio, tentorium, migratio’. Greşeala, care nu apare în NTB şi BB, unde se înregistrează *loc*, respectiv *lăcaş*, constă în traducerea celui de-al treilea sens, în locul celui de-al doilea (în textul grecesc apare: σκήνωμα, în cel latin: *tabernaculum*).

[330] În NTB: „pînă cînd”, în BB: „În cîtă vreame”.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

X.2.6. Încercînd, uneori, să descifreze şi să redea subtilităţi, Coresi (poate şi nemulţumit de traducerile româneşti pe care le revizuia pentru tipar) prezintă tentaţia de a interpreta textul şi de a elimina unele obscurităţi ale acestuia. De aici apar unele exagerări şi forţări ale sensurilor pe care cîte un termen le putea avea ca virtualitate, dar fără a le avea în context. Astfel, mai subtil este nivelul confuziei de sens din FA 8, 6 unde alături de: „auzindu şi *văzîndu*" (CB,), diaconul prezintă: „auzind şi *învăţînd*" pentru „audientes et videntes". Confuzia lui Coresi se referă la sensurile vsl. **видѣти**, utilizat aici şi avînd şi sensul 'θεωρεῖν' (versiunea grecească conţine verbul βλέπειν).

X.2.7. O situaţie în care orientarea spre unul dintre sensurile termenului slavon este favorizată şi de nuanţele celui de-al doilea sens al respectivului cuvînt se întîlneşte la redarea unui conţinut precum: „Et lingua ignis est, *universitas* iniquitatis" (*Iac*. 3, 6), ceea ce apare redat în CB prin: „Şi limba şi focul *frumseţea* nedereptăţiei", în CV prin: „Şi limba este focu, *frumseaţea* nedereptăţiei", iar în CP prin: „Şi limba *frumseţei* dereptăţiei". Elementul subliniat are drept corespondent în textul slavon abstractul **лѣпота** 'ὡραιότης, pulchritudo', dar şi 'κόσμος', element folosit în acest loc în textul grecesc. Mai este de remarcat intervenţia greşită a autorului CP, foarte probabil fără consultarea unei versiuни de control, intervenţie prin care *nedereptăţie* este înlocuit cu *dereptăţie*, într-un efort de înţelegere şi „armonizare" a termenilor segmentului tradus. Termenul corect apare în NTB: „Limba focu e, şi-i lumea nedereptăţiei", în vreme ce termenul din BB doar fereşte această versiune de exprimarea categorică a unei opinii negative: „Şi limba, focul, podoaba nedireptăţii".

X.2.8. Sub *Iac*., 3, 8 apare: „limba niminilea nu poate din oameni *a cunteni*" (CB), pentru care CV prezintă vb. *a munci*, CP *a muia*, NTB *a ogoi*, iar BB *a domoli*. Verbul folosit în versiunea slavă din CB este **оумѫчити** 'τυρανίζειν, tyrannice tratare', dar şi 'δαμάζειν, domare'. Acest din urmă sens îl are şi verbul **оумѫчати**. Dar verbul care apare în CB mai are şi sensul 'ταπεινοῦν, humiliare', τιμωρεῖν, castigare'.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

Eroarea din versiunea CV provine din adoptarea acestei din urmă direcţii[331].

X.2.9. O situaţie destul de complexă apare în CB şi CP sub FA 7, 51, unde „dura cervice, et incircumcisis cordibus, et auribus”, în textul slavon intercalat: **жестоковиин и неѡбрѣзани сръдьце иѹшиси**, apare redat astfel: „*hitleani* voi alţii şi netăiaţi cu inimile şi cu urechile” (CB), „*iuţi* voi şi alţii şi netăiate inimi şi urechi” (CP). În secolul al XVII-lea apar: „*Tari în cerbice* şi netăiaţi împregiur în inimă şi în urechi” (NTB), „*Nesilnici la cerbice* şi neobrezuiţi cu inima şi cu urechile” (BB). Problema segmentului se localizează la nivelul primului concept, şi constă în a reda conţinutul termenului slavon **жестовыинъ**.

În CB, cuvîntul apare sub forma **жестоковиин** . Pe fondul unor insuficiente cunoştinţe de slavonă, fie că forma este punctul de plecare al unei traduceri defectuoase, fie că forma este modelată plecînd de la o parte a ei, ambele traduceri ale secolului al XVI-lea arată că s-a urmat calea analizării formei slavone în **жестоко ви и н** [332]. Dincolo de analizele din CB şi CP, precum şi de cauzele respectivelor segmentări, cu adevărat importantă rămîne problema felului în care s-a tradus prima

---

[331] Variatele soluţii ale diferitelor traduceri, în asemenea cazuri, reprezintă în sine şi opţiuni, mai ales în măsura în care traducătorul sau revizorul încearcă să lămurească un sens recurgînd la perifraze, metafore etc., aşa cum se vede în seria CP, NTB, BB.

[332] În urma redării „cu acurateţe” *voi şi alţii*, din CP, este de observat că textul aflat la dispoziţia diaconului conţinea, în acest punct, aceeaşi greşeală. Pare aproape improbabil ca un copist să fi intervenit în forma **жестовыинъ**, pe care să o fi „refăcut” pe baza (corectă, de altfel) vsl. **жестоко**, considerînd că lipseau ultimele două slove, deoarece, în acest caz, ar fi putut uşor observa că părţile finale ale celor doi termeni nu-şi corespundeau: **жестоковиин** şi **жестовыинъ**. Totuşi, dacă presupunem – şi o astfel de presupunere este perfect îndreptăţită dat fiind rezultatul traducerii, precum şi numeroasele greşeli din text, privitoare la traducerea şi la copierea textului slavon – că era vorba despre un revizor neatent şi cu imperfecte cunoştinţe de slavonă, un asemenea tratament de „refacere” a formei nu este cu totul improbabil.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

parte, după ce a fost considerată ca termen separat. Prima menţiune esenţială este aceea că ambii autori, atît Bratul, cît şi Coresi, au înţeles că aici este vorba despre o metaforă, despre utilizarea figurată a unui termen (înţelegere facilitată de conţinutul întregului verset, de altfel), iar înţelegerea textului în limba română necesita mai mult decît simpla traducere, şi anume echivalarea cu un corespondent românesc care să aibă, în limba română şi, eventual, în uzul cititorilor români, valoarea a ceea conţinutul contextual al termenului de tradus voia să reprezinte. Vsl. жестоко avea sensul ‘σκληρός, durus’, ceea ce, în limba română se putea foarte bine reda prin *tare, aspru*. Valorile sintagmatice ale acestor cuvinte, însă, nu se suprapuneau satisfăcător cu valorile impuse de context. Termenii *hitlean* şi *iute* redau la un nivel oarecare ceea ce au înţeles cei doi. Privind situaţia în sine, pentru primul caz, se poate susţine că interpretarea merge destul de departe şi conferă traducerii un caracter aberant. Întrucît, la nivelul vechii române, exista o relaţie între *iute* şi ‘dur, rigid, aspru’, soluţia CP nu poate fi calificată precum cea din CB. Dacă, însă, privim la nivelul celor două texte (dar şi la situaţia din limba română veche), vom observa că, între *hiclean, hicleni* şi *iute, iuţi* exista o relaţie la nivel paradigmatic, cele două familii de cuvinte avînd note comune, cu zone comune în sferele lor. Faptul este confirmat atît de analiza situaţiei din vechile texte româneşti, cît şi de valorile cu care cei doi termeni apar în cuprinsul CB şi CP. Astfel, sub FA, 19, 9, unde în textul slavon apare vb. жесточати ‘σκληρύνεσθαι, obdurari’, CB prezintă verbul *a hitleni*, iar CP verbul *a iuţi* (în CV apare un termen împrumutat din maghiară şi cît se poate de potrivit contextului: *a izecleni*), sub *Iac*., 3, 4, unde este vorba despre forţa vîntului de pe mare, în a cărui voie se poate afla o corabie, formei жестоко, din textul slavon, îi corespunde, în CB *rău*, în CP *iute* (în CV, iarăşi *izeclianu*), în sfîrşit, sub *Iuda*, 15, pentru acelaşi termen slavon, CB prezintă *iute*, CP *rău*. Avînd stabilite aceste principii de corespondenţă între termeni (corespondenţe validate şi curente în epocă), este lesne de înţeles forţa inerţială care a condus la respectivele opţiuni de traducere.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

Textele secolului al XVII-lea arată că problema redării acestui termen este, de fapt, problema redării unui concept. Termenul slavon amintit nu este altceva decît un calc după un termen grecesc, care apare în ***Septuaginta***, şi anume compusul σκληροτράχηλοι. Prima parte a acestuia avea sensul 'rude, âpre, hérissé', de unde 'piquant'. Numeroşi autori antici, reprezentativi pentru limba greacă veche, folosesc această primă parte în combinaţii ce formează diferiţi compuşi. De regulă, principala valoare cu care σκληρο- participă la termenul compus este cea concretă, fiind vorba despre sol, frunze, piele, ceară, păr, stomac, pat, carne etc., sau cu referire la diferite situaţii concrete în care ceva îşi schimbă calităţile fizice şi, eventual, ca o consecinţă, alte proprietăţi, prin uscare şi întărire. Lăsînd deoparte cazurile în care, în stare liberă, termenul poate avea valori figurate, uneori apar forme a căror valoare, plecînd din acelaşi punct, reprezintă o extensiune, dar pe baze cît se poate de justificate, fiind exagerat să se considere că este vorba despre o metaforă. Astfel apar: σκληροδίαιτος, cu referire la asprimea vieţii, σκληροκοίλιος, cu referire la stomac, sau σκληρόστομος, cu referire la dificultatea de a pronunţa anumite sunete. La autorii greci apare σκληρ-αύχην 'cu ceafa tare', de unde 'îndărătnic'. În greacă mai apar: σκληροκαρδία şi σκληροκάρδιος, cu referire la inimă, dar exclusiv în sens figurat, precum şi σκληροτράχηλος 'cu gîtul tare', de unde 'încăpăţînat, îndărătnic'. Ultimii trei termeni, însă, aparţin textului biblic, vetero- şi neo-testamentar, reprezentînd forme de conceptualizare caracteristice mentalităţii semite. Comparînd σκληρ-αύχην cu σκληροτράχηλος se observă că este vorba despre două forme destul de diferite în concepţie, care redau aceleaşi sensuri. În cazul termenului caracteristic limbii greceşti, cel de-al doilea element formativ al compusului se referă la porţiunea ce leagă capul de trunchi privită din spate. În cazul termenului biblic, pe care greaca l-a calchiat din ebraică, referirea se face la aceeaşi parte a corpului, văzută în întregul ei, diferenţa dintre partea anterioară şi cea posterioară fiind contextuală, puternică şi nemarcată lingvistic. De altfel, o astfel de

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

diferenţă, deşi importantă, nu se face în mod tranşant, îndeobşte contextul general fiind de natură să orienteze receptorul[333]. În majoritatea limbilor europene, după cum se observă şi din situaţia românei, termenul *gît* se referă la întregul complex, dar numai întrucît nu se simte nevoia acută a unor denumiri speciale pentru ambele părţi, cea dinspre ceafă şi cea de sub bărbie. Expresia, însă, „i-a tăiat capul", dă de înţeles că decapitarea s-a produs dinspre coloana vertebrală spre trahee, în vreme ce, expresia „i-a tăiat gîtul" duce la ideea că mişcarea a fost făcută în sens invers.

[333] În acest sens este interesantă variaţia din PO, între *cerbice* şi *grumaz:* „cu vîrtoasă cerbice nărod eşti" (PO 33, 3) (magh.: „kemény nyaku nép vagy"), faţă de „cu *grumadzi* vîrtoşi oameni seţi voi" (PO *Ex*., 33, 5) (magh.: „kemeny nyaku népec vadtoc tú"). Judecînd după uzul celor doi termeni româneşti, aşa cum apare el în textele vechi, deşi se pot decela anumite valori separate pentru fiecare dintre aceşti termeni de provenienţe diferite, singura concluzie care se poate susţine pe bază de exemple este că *grumaz* şi *cerbice* nu aveau valori şi roluri net diferenţiate sau, poate mai exact, acestea nu s-au păstrat atît de bine şi atît de multă vreme încît să avem dovezi peremptorii în acest sens. Cunoscînd sensul primitivului latin (care se referă la partea posterioară, musculoasă a colului), dar necunoscîndu-l pe cel al termenului din substrat, putem face unele presupuneri. Probabil că termenul moştenit din latină l-a întîlnit pe cel moştenit din substrat, iar între cei doi termeni s-a stabilit astfel o relaţie de sinonimie perfectă (situaţie intolerabilă pentru un sistem economic cum este limba, care nu tolerează luxul); cazul păstrării ambilor termeni, pe o arie atît de întinsă cît este cea care se poate documenta, nu putea fi posibilă decît dacă între cele două cuvinte s-ar fi produs o diferenţiere semantică, oricît de minoră. Este la fel de probabil ca cei doi termeni să fi avut dintru început valori diferite (spre exemplu, unul referindu-se la partea anterioară a colului, celălalt la partea posterioară, fapt care poate fi acceptat, alături de presupunerea că, moştenind din substrat cuvîntul *ceafă*, româna moşteneşte din substrat ambii termeni ai unei perechi referindu-se la cele două părţi ale colului). Pentru ambele ipoteze, se poate afirma că, pentru o vreme, româna a cunoscut respectiva diferenţiere. Situaţia actuală reflectă o evoluţie reperabilă în mod obişnuit, şi anume ştergerea unei diferenţieri în cazul în care aceasta nu mai este importantă, intrarea în sinonimie cvasitotală a termenilor, trecerea unuia sau a ambilor în rîndul regionalismelor sau chiar al arhaismelor.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

În *Biblie*, poporul evreu este deseori calificat ca îndărătnic, încăpăţînat, rebel, începînd cu *Pentateuhul* şi încheind cu *Noul Testament*. După ce a stat patruzeci de zile cu Yahweh şi a primit Tablele Legii, pregătindu-se să coboare de pe munte, Dumnezeu îl înştiinţează pe Moise că poporul pe care l-a eliberat tocmai îşi făcuse un idol căruia i se închina, prilej cu care Dumnezeu spune că acel popor era unul îndărătnic (*Ex*., 32, 9). Aprecierea este reluată, apoi în multe locuri, precum *Ex*., 33, 3; 34, 9; *Deut*., 10, 16; 31, 27, ea trecînd şi în *Noul Testament* (FA, 7, 51). Sub alte formule, aceeaşi idee apare destul de des în textul biblic (cf. FA 28, 27). Această trăsătură este denumită de obicei printr-o expresie, precum în: „cu *vîrtoasă cerbice* nărod eşti" (PO *Ex*., 33, 3), în textul maghiar tradus în *Palie*: „*kemény nyaku* nép vagy", „norodul acesta iaste *tare la cebice*" (BB), τὸ λαὸν σκληροτράχηλόν σε εἶναι (*Septuaginta*), „populus *durae cervicis* es" (*Vulgata*).

> Punerea mîinii pe capul cuiva este un gest cu o semnificaţie fundamentală destul de transparentă. Gestul acesta, însă, a fost repetat şi în scopul de a se încărca şi a transmite alte semnificaţii. Deşi a devenit un gest cu multiple semnificaţii, nereductibile între ele, şi a dezvoltat variante, şi acestea încărcate cu propriile semnificaţii, esenţa gestului a rămas neatinsă şi nedivizată, în sensul că toate variantele de gest, orice (nuanţă de) semnificaţie ar avea acestea, conţin în sine, ca pe o genă recesivă, sensul primar. Trimiterea apostolilor în misiune, ungerea sacerdoţilor sînt precedate de impunerea mîinilor, binecuvîntarea părintească a fiilor sau ginerilor, înainte ca aceştia să înceapă o acţiune importantă (mai cu seamă avînd ca punct iniţial o formă de plecare în lume), se produce prin impunerea mîinilor, ungerea nobililor, orice fel de binecuvîntare a sacerdoţilor către mireni, felurite gesturi dinspre „dascăl" către „învăţăcel", în cadrul unui proces de urmare a paşilor maestrului, se fac de sus, plasînd centrii energetici ai palmei iniţiatului deasupra locului în care, cîndva, se situa fontanella neiniţiatului. Toate aceste gesturi, aparent diferite ca sursă şi ca sens, au ca trăsătură comună învestirea, transferul unei energii dinspre cel căruia îi aparţine palma spre cel căruia îi aparţine creştetul capului.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

Ritualul imolării este atent prezentat în diferite locuri din *Pentateuh*, unde Moise este învăţat rigorile acestui act sacru[334]. Sub *Lev*., 1, 4 se primeşte sfatul ca sacrificatorul să pună (sau să-şi sprijine) mîna pe capul victimei, pentru ca jertfa să fie primită pentru ispăşire, gest care implică şi o rugăminte în acest sens. Indiferent de formulările care apar în numeroase locuri (din *Biblie* sau din alte texte antice), ideile care se desprind se înmănunchează într-una: o jertfă care consistă într-un sacrificiu animal (raţional sau nu, *animal* în sens etimologic), orice tip de jertfă ar fi, după îndeplinirea cerinţelor de puritate formală, are ca primă cerinţă transformarea obiectului jertfei din individul concret care se află legat lîngă altar în vehicul capabil să poarte cu sine un anume grad de sacralitate. Această ultimă cerinţă, complexă şi de ordin mistic, înseamnă că animalul jertfit trebuie să dobîndească cumva calităţi care: **a)** să-l facă depozitar al unor acte aparţinînd comunităţii şi al unui mesaj pe care să-l poarte dinspre comunitatea de credincioşi către divinitate; **b)** să fie acceptat de către divinitate, ca jertfă: purtător şi mesager, deoarece capacitatea jertfei se referă doar la estomparea, acoperirea păcatelor şi nicicum la radierea lor. Aceste calităţi se capătă în urma rugăciunilor sacerdotului şi, eventual, ale comunităţii, precum şi ca urmare a unor acte ritualice cu conţinut mistic, dintre care cel mai important este punerea mîinii pe capul victimei. În felul acesta se produce o transmitere de însuşiri de sus în jos [în această măsură, şi numai în această măsură, poate fi vorba despre identificare între victimă şi cel (cei) care o jertfeşte (jertfesc)] şi, apoi, o separare netă între cele două entităţi, victima fiind îndepărtată din sînul comunităţii şi, astfel învestită, este transferată divinităţii. Deşi diferite organe interne (ficatul, inima) s-au bucurat în antichitate de o simbolistică privilegiată (care, de altfel, nu a dispărut nicicînd), capul a fost mereu considerat sediul şi centrul fiinţei, elementul reprezentativ şi vital în cel mai înalt grad. Singura modalitate prin care omul – şi nu doar cel primitiv – se

[334] Tipicul după care diferitele popoare ale antichităţii aduceau jertfe de sînge apare, mai mult sau mai puţin detaliat prezentat, în nenumărate locuri la autorii antici (dintre acestea, cel mai cunoscut şi mai des citat, poate, este cel din Herodot, *Euterpe*, 38-40).

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

putea asigura pe deplin că un pericol de orice fel, reprezentat de un animal vertebrat, a fost complet şi definitiv înlăturat, îl reprezenta separarea capului de trup. Probabil că ceva mai tîrziu, şi mai ales acolo unde lucrul acesta era fizic posibil, procedeul începe să fie concurat de un derivat al său, avînd acelaşi efect asigurator: ruperea vertebrelor cervicale şi separarea (invizibilă dar perceptibilă şi nu mai puţin reală) a capului de trunchi.

> Abia pornind de la această realitate indubitabilă – care instituie o practică, apoi ritualuri, adică o practică eficientă apărută pe cale empirică –, se produce încărcarea gestului cu simbolistica unei practici ritualice. Acestui stadiu secund îi urmează cel al explicaţiilor raţionalizante de tot felul. De altfel, acesta este cursul evolutiv al unor astfel de procese: observarea realităţii, procesarea datelor şi utilizarea acestora. După apariţia procedeului, prin imitaţie, acesta se instituie ca ritual. Rămîne terţiară fundamentarea raţionalistă a procedeului ritualic, şi este dată de evoluţia componentei raţionale în dauna celei mistice, însoţită de pierderi masive (sau caducizări) ale semnificaţiei originare.

Relaţionînd, aşadar, trunchiul de cap, cerbicea este punctul nodal în asigurarea integrităţii anatomo-fiziologice a corpului. Sub acest aspect, cerbicea este elementul cel mai important (şi vulnerabil) sub aspectul supravieţurii vertebratelor. Compusul gr. σκληροτράχηλος este, la rîndul său un calc după ebr. עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף, ceea ce se redă exact prin *tare de cerbice, cu cerbicea tare*. Sensul acestei expresii derivă tot din limbajul sacerdotal[335]. Tot în cartea *Exodului* se vorbeşte despre răscumpărarea primului născut (asin, în unele texte animal înjugat, sau om) care se face printr-un miel. Cel care, însă, nu va răscumpăra pe primul născut al unei asine va trebui să-i frîngă acestuia gîtul (*Ex*., 13, 13; 34, 20). Această eliminare din lume constituie o formă cvasi-profană (căci nu necesită un aport sacerdotal) de jertfă. La animalele mici şi la păsări, adică la acele vietăţi a căror constituţie în raport cu forţa umană obişnuită permitea un astfel de procedeu, ruperea gîtului se

[335] Vezi şi explicaţiile care apar în Ernout-Meillet, sv *ceruix*.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

făcea cu mîinile goale. Procedeul consta în frîngerea vertebrelor cervicale (în fapt, dislocarea uneia sau mai multor vertebre cervicale, adică o întrerupere a coloanei vertebrale) prin apăsarea cu degetele opozabile pe respectivele vertebre, după ce victima fusese prinsă dinspre partea posterioară (păsările fiind mult mai mici, deci şi mai neimportante ca jertfe, gîtul suferea răsucirea). Plecînd de la această realitate concretă, dar încărcată de sacralitate, formula ebraică, *tare de cerbice* înseamnă în fapt 'nesupus sacrificatorului'. Pentru o astfel de comunitate, care nu poate fi modelată pe căile obişnuite (şi de la care Yahweh aştepta eficienţă) este nevoie să se ia măsuri drastice, de alt tip [gestul radical din vremea lui Noe a fost reiterat sub forme la fel de puternice, chiar dacă mai restrînse ca arie (Sodoma şi Gomora) şi, în destul multe situaţii a stat în intenţia lui Yahweh, începînd chiar cu *Ex*., 32, 10-14, cînd doar gestul-ameninţare, la fel de radical al lui Moise (*Ex*., 32, 33), domoleşte temporar mînia distructivă a Creatorului, şi pînă la întîmplarea cu Iona, cînd, în cele din urmă, divinitatea îşi manifestă la un alt nivel iubirea faţă de propria creaţie]. Această nesupunere semnifică, totodată şi o anume vitalitate, una primară, nedomesticită. Din pespectiva civilizatorului, calitatea aceasta este pozitivă doar la modul natural, nu şi în cel cultural.

X.2.10. Textele PS.C şi PS.S B prezintă o traducere precum: „Anii noştri ca painjina învăţară-se" (*Ps*., 89, 9), pentru ceea ce *Septuaginta* şi *Biblia Hebraica* redau prin: „anni nostri sicut aranea meditabantur" (B.Osb., LXX); „consumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens" (B.Osb., Hebr.). În textul slavon, apare: **лѣта наша ꙗко паꙗчина поучаѧхѫ** , numai că, deşi vsl.**поучати** avea sensul 'διδάσκειν, docere', forma reflexivă a acestui verb avea sensul 'μελετᾶν, exerceri, meditari', 'παραινεῖν, hortari'. Numai apelul la textul grecesc, va ajuta BB să ocolească această capcană inocentă şi să ofere sensul real al enunţului: „Anii noştri ca painjinul socotiiam".

X.2.11. În destul de multe situaţii, traducătorul şi revizorul sînt, în mod inevitabil, supuşi opţiunii (în cazul unei bune cunoaşteri a textului sau textelor grecesc, latin şi slavon, precum şi a termenilor implicaţi în discuţie) şi pîndiţi îndeaproape de greşeală. În *Sp. la **Iuda***, vsl. **чинь**

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

‘ordo’ dar şi ‘temporis momentum’, este redat în CP prin ***început*** (210/14), iar în CB prin ***cinu*** (379/20). Pare că diaconul a făcut o confuzie de sens, mergînd pe sensul al doilea, fapt evitat de preot, care a operat împrumutul lăsînd ambiguitatea şi răspunderea descifrării pe umerii cititorului (în speranţa că era şcolit, desigur), precum în cazul unei transcrieri prin transliteraţie. Locul acesta al ***Spunerii***, însă, se referă la ***Iuda***, 6, unde este vorba despre „angelos vero, qui non servaverunt suum principatum” sau: ἀγγέλος τε τοὺς μὲ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν. În text, CP va păstra termenul din ***Spunere***, notînd „al său început”, lucru care se constată şi în CB, unde apare „al său începutu”, corespunzător la ceea ce apare în textul slavon: **своего начелства**. Textele NTB şi BB nu validează această soluţie, aici întîlnindu-se: „destoiniciia sa”, respectiv: „a lor diregătorie”.

Textul slavon a utilizat un termen ce corespundea întocmai gr. ἀρχή (care avea sensul ‘commencement’, realizat prin: ‘principe, origine, fondement, point de départ’, dar şi sensul ‘commandement, pouvoir, autorité’, realizat prin: ‘charge, magistrature’). Aproape ideal este termenul din textul latin, ***principatum***, cuvînt ce are ca fundament un element al cărui sens esenţial se referă la primordialitatea spaţială şi/sau temporală a ceva şi/sau a cuiva. În CB, aşadar, ***Spunerea*** prezintă termenul ***cin*** (termen care, în epocă, trimitea în primul rînd şi direct la sensul ‘ordo’), iar textul epistolei un termen moştenit din latină care, încă şi mai univoc, trimite către sensul care se referă la [temporalitate]. În ambele cazuri, însă, textul CB urmează urmează cu fidelitate textul slavon. Ca urmare a consultării mai multor versiuni, ori a unei lecturi mai atente înainte de tipar, CP se îndreaptă spre unul dintre cele două sensuri, pe care îl alege prin utilizarea aceluiaşi cuvînt. NTB şi BB merg spre celălalt sens, ‘ordo’, utilizînd termeni lipsiţi de echivoc.

X.2.12. Multe dintre exemplele din această categorie permit evidenţierea cu claritate a unei trăsături dezvoltate de către limbile care – ca urmare a procesului de traducere – intră în contacte cu alte limbi. Această trăsătură decurge, printre altele, şi din modalităţile în care o limbă dată conceptualizează realitatea şi o exprimă lingvistic, precum şi din felul în care acea limbă se structurează prin exerciţiu. La nivel

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

lexical, se constată că unele limbi sînt preponderent polisemantice, în vreme ce altele prezintă un număr mai mare de unităţi lexicale, numărul de sensuri pentru un cuvînt fiind, în acest caz, redus. În ambele cazuri ale acestei distincţii grosiere, fixînd termenii în contextele în care cu preponderenţă ei apar, uzul hotărăşte posibilităţile lor de a apărea în noi contexte. Cu cît un concept este mai rafinat, sensurile şi nuanţele sale beneficiind de forme de exprimare (elemente lexicale, structuri şi expresii) mai variate şi mai numeroase, cu atît posibilităţile cuvîntului ce-l poartă, de a apărea în mai multe situaţii diferite, sînt mai reduse. Dacă, într-o limbă dată, un termen polisemantic poate apărea în mai multe contexte diferite, la traducerea lui într-o limbă în care respectivul termen nu are un corespondent (aproape) exact, ci mai mulţi termeni care acoperă cîte un sens sau nuanţe de sens astfel încît abia împreună toţi aceştia vor putea semnifica ceea ce, în prima limbă, termenul dat semnifică el singur, atunci traducătorul va trebui să se centreze pe traducerea conceptuală şi nicidecum pe cea formală, literală. Inerentele dificultăţi vor fi amplificate în cazul în care limba în care se traduce nu prezintă o normă literară în care uzurile să se fi fixat relativ ferm.

În cele din urmă, capitolul acesta arată că realitatea pe care o numim *greşeală* este parte integrantă a realităţii umane, că limitele dintre greşeală şi negreşeală – în mod nediscriminat, precum în cazul tututor celorlalte realităţi – sînt friabile şi, adesea, greu decelabile. În plus, *greşeala* are a participa mereu şi în mod intim în amorsarea, desfăşurarea, încetarea şi repercutarea oricărui proces uman, după cum observa retoric Alexandru Philippide în *Principii de istorie a limbii*: „Cine se poate lăuda că a găsit greşeli în lumea din afară de voinţa noastră?”. Avînd în vedere că scopul activităţii umane este împlinirea unor deziderate, iar nu eliminarea componentelor intime ale procesului însuşi – greşeala fiind unul dintre nodurile ţesăturii –, astfel de activităţi au a găsi calea echilibrată prin care toate componentele să participe armonios şi imponderabil la reuşita acţiunii vizate.

BDD-B3-12 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)